

**6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған Хасенов
Болат Рашидовичтің «Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми
рецензенттің**

ПІКІРІ

р /н №	Критерийлер	Критерийлер сәйкестігі	Ресми рецензенттің ұстанымы
1	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	<p>1.1 Ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі:</p> <p>1) Диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірі); 2) Диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауы) 3) Диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету)</p>	<p>Зерттеушінің тақырыбы ғылымды дамытуға және «Рухани жаңғыру» мемлекеттік бағдарламасына сәйкес келеді.</p> <p>Диссертация тарихи фонетика саласында маңызды жұмыстардың бірі болып табылады. Себебі түркі тіл білімінде соның ішінде қазақ тілінде дыбыстардың даму тарихы мен даму кезеңдерін жіктеп және олардың өзара ұқсастығын анықтап беретін зерттеу жұмыстары аз. Сондықтан осы жағынан келгенде докторанттың жұмысы аса қажет зерттеу болып табылады. Ұсынылып отырған зерттеу жұмысы тарихи фонетика саласын дамытуда, сондай-ақ түркі тілдеріне қатысты зерттеулердің маңызын арттыруда және салыстырмалы тіл білімінің мәселелерін шешуде тиімді. Бұдан қазіргі фонетика мен тарихи фонетиканың өзара сабактастығын, байланысын көруге болады.</p>
2	Ғылымға маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаган.	<p>Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады және оның маңыздылығы ашылған.</p> <p>Диссертациялық жұмыстың мазмұны ондағы көтерілген мәселелер түркі тіл білімінде оның ішінде қазақ тіл білімінде маңызды болып табылады. Себебі дауысты және дауыссыз дыбыстардың даму жолы мен олардың түркі тілдеріндегі ерекшелігі/ұқсастығы, фонетика-фонологиялық өзгерісі, дыбыстардың сәйкестіктері әлі де қарастыруды қажет ететін өзекті мәселелердің бірі екені белгілі. Осымен байланысты</p>

зерттеу жұмысында дыбыстардың қалыптасу кезеңі мен даму процесі В.Томсен, В.В.Радлов, С.Е.Малов, Г.И.Рамсдет, М.Рясянен, В.А.Богородицкий, Б.А.Серебренников, Н.З.Гаджиева, А.М.Щербак, Н.А.Баскаков, М.Томанов, Ә.Т.Қайдар, Б.Сагындықұлы, С.Старостин, Қ.Сартқожаұлы, Ж.Аралбаев, А.Ысқақов, С.Мырзабеков, Ә.Жұнісбек, М.Ескеева сынды ғалымдардың зерттеу жұмыстарына негізделе отырып талданады. Аталған ғалымдардың зерттеулерін талдай отырып, докторант дыбыстардың даму жүйесін бала тілінің сөйлеу механизмімен байланыста қарайды, осыған орай өзіндік ғылыми болжам жасайды, яғни тарихи дыбыс сәйкестіктері мен сөйлеу онтогенезі салыстырыла зерттеледі. Сондай-ақ филогенездің қысқаша түрде онтогенезде қайталанатыны тарихи дыбыс сәйкестіктері мен бала тіліндегі дыбыс субSTITуттары арқылы анықталады. Осы жағынан алғанда зерттеу жұмысының маңызын аштын тілдік деректер мен теориялық деректер жеткілікті дәрежеде қамтылған. Оны зерттеушінің сөйлеу онтогенезі бойынша А.Н.Гвоздев, Р.О.Якобсон, В.И.Бельюков, А.Д.Салахова, Т.Аяпова, М.Б.Елисеева, т.б., қазақ тілі фонетикасы бойынша А.Байтұрсынұлы, Ж.Аралбаев, А.Ысқақов, С.Мырзабеков, Ә.Жұнісбек, т.б., сөз семантикасы бойынша Ә.Т.Қайдар, М.Ескеева, психоаналитика бойынша К.Г.Юнг, Э.Эдингер, т.б., мифология, фольклор, этнография бойынша Э.Мелетинский, Д.А.Золотарев, В.В.Иванов, Е.Тұрсынов, С.Қондыбай, жазу тарихы бойынша И.Д.Гельб, О.Сүлейменов, Қ.Сартқожаұлы, т.б. дыбыс символзмі бойынша Э.Сэпир, У.Көллер, К.Ш.Құсайынов, V.S.Ramachandran, E.M.Hubbard, M.Imai, S.Kita, базистік лексика бойынша M.Сводеш, S.Wichmann, S.Greenhill, т.б. сияқты ғалымдардың еңбектерін басшылыққа алғанын көреміз. Зерттеуде отандық және шетелдік түрколог ғалымдардың, зерттеушілердің еңбектері мен іргелі зерттеулері басшылыққа алынған. Бұл жұмыстың ғылыми маңызы жан-жақты қарастырылған кешенді

			зерттеу екенін әрі нәтижелері жаңа ғылыми сипатқа ие екенін көрсетеді.
3	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған	Өзі жазу деңгейі жоғары. Диссертациялық жұмысты жазу барысында қол жеткізген нәтижелердің, тұжырымдар мен қорытындылардың барлығы да ғылыми негізделген және олардың қажеттілігі дәлелдеген. Автор ұсынып отырган жаңа әрі тың ғылыми тұжырымдар тілдік материалдар мен тілдік деректер негізінде дәлелденіп, бұрыннан қалыптасқан ғылыми көзқарастармен, шешімдермен салыстырылып бағаланған. Диссертациялық жұмыста ізденуші Б.Хасенов алдына қойған мақсатына жету үшін жүйелі әрі ғылыми негізде тұжырымдама жасап, ойын нақты жеткізе білген. Ізденуші өзінің ғылыми зерттеу жұмысымен байланысты теориялық материалдарды пайдаланып қана қоймай, оларға қатысты өзінің ғылыми көзқарасын, пікірін, ой-тұжырымын берे алғанын көруге болады. Диссертация жұмысында қазақ тілінің дыбыстарының архетиптік табигаты жан-жақты кешенді түрде қарастырылған. Ізденушінің ғылыми нәтижелерінің барлығы да дәйектермен негізделеді, олардың теориялық әрі практикалық қажеттілігі дәлелденген. Диссертацияда ізденуші теориялық тұжырымдар мен практикалық ұсыныстарды сондай-ақ озық ғылыми зерттеулерді толық қамти алған. Докторанттың зерттеу жұмысының тұжырымдарының ғылыми-әдістемелік негізделуі айқын, шынайылық дәрежесі жоғары.
4	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) негізделген; 2) жартылай негізделген; 3) негізделмеген.	Диссертация тақырыбының өзектілігі негізделген. - Хасенов Болат Рашидовичтің «Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты» атты диссертациялық жұмысының тақырыбы, мазмұны мен құрылымы, нәтижелері мен

	<p>4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) айқындайды; 2) жартылай айқындайды; 3) айқындаамайды 	<p>қорытындылары ғылыми зерттеудің логикасына сай орындалған әрі өзара жүйелі түрде сабактастықта берілген. Барлық алынған нәтижелер белгілі бір ішкі жүйелігімен сипатталады.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Зерттеуде қойылған мақсат пен міндеттер диссертациялық жұмыстың тақырыбына сәйкес келеді. Нақты айтқанда, дыбыстардың архетиптік табиғатын ашу мақсатына сәйкес бірнеше міндеттер койылған. Бұл міндеттерде қазақ тілі дыбыстарына қатысты зерттеулер сараланған; дыбыс сәйкестіктерінің негізінде филогенездің онтогенездегі көрінісін сипаттаған; шеңбер ішіндегі нұктесі бар таңбаны анықтап, оның психологиялық, метафизикалық мәнін ашқан; <i>шеңбер ішінде нұктесі бар таңбаны</i> пайдалана отырып, қазақ тіліндегі ‘әліпбі’ дыбыстарға қазақ дүниетанымы тұргысынан класификация жасаган; дыбыстардың табиғатын ашуда балаларға сауланма жүргізілген. Аталған міндеттер тақырыптың ашылуына, мақсаттың орындалуына сәйкес келеді.
	<p>4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) сәйкес келеді; 2) жартылай сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді 	<ul style="list-style-type: none"> - Зерттеуде қойылған мақсат пен міндеттер диссертациялық жұмыстың тақырыбына сәйкес келеді. Нақты айтқанда, дыбыстардың архетиптік табиғатын ашу мақсатына сәйкес бірнеше міндеттер койылған. Бұл міндеттерде қазақ тілі дыбыстарына қатысты зерттеулер сараланған; дыбыс сәйкестіктерінің негізінде филогенездің онтогенездегі көрінісін сипаттаған; шеңбер ішіндегі нұктесі бар таңбаны анықтап, оның психологиялық, метафизикалық мәнін ашқан; <i>шеңбер ішінде нұктесі бар таңбаны</i> пайдалана отырып, қазақ тіліндегі ‘әліпбі’ дыбыстарға қазақ дүниетанымы тұргысынан класификация жасаган; дыбыстардың табиғатын ашуда балаларға сауланма жүргізілген. Аталған міндеттер тақырыптың ашылуына, мақсаттың орындалуына сәйкес келеді.
	<p>4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен құрылышы логикалық байланысқан:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) толық байланысқан; 2) жартылай байланысқан; 3) байланыс жоқ 	<ul style="list-style-type: none"> - Диссертациялық жұмыс үлкен үш тараудан, қорытынды, пайдаланған әдебиеттерден және қосымша материалдардан тұрады. Әр тараудың мазмұны жұмыста қойылып отырған мақсат-міндетке сәйкес негізделген. Үш тарау өзара бір-бірімен сабактасып отырады. Жұмыстағы әрбір тарау, тараушаларға бөліне отырып зерттелген, әрбір тараушалардың сонында мүмкіндігінше тұжырымдар берілген.
	<p>4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қагидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) сынни талдау бар; 2) талдау жартылай жүргізілген; 3) талдау өз пікірін емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген 	<ul style="list-style-type: none"> - Жұмыста теориялық материалды практикалық жағынан тілдік деректер арқылы ұштастыра білген. Түркі тілдеріндегі материалдарды өзара салыстыра отырып, дыбыстардың даму жолын, ерекшелігі мен ұқсастығын көрсеткен. Түркі тілдеріндегі дыбыстар жүйесінің біртіндеп дамығанын әртүрлі салыстырмалы-тариhi әдіс, бақылау әдісі және қазіргі шетел лингвистикасындағы тұрақты түрде пайдаланылатын <i>буба-кики</i> эффектісіне негізделген ассоциативті әдіс арқылы тұжырымдайды. Оны бала тіліндегі сөйлеу дыбыстарының ерекшелігімен дәйектейді. Диссертациядағы ғылыми

			тұжырымдар жаңашылдығымен ерекшеленеді. Осыған сәйкес зерттеу жұмысын ғылыми талаптарға сай орындалған деп санаймыз әрі жұмыста сынни талдау толығымен қамтылған.
5	Фылыми жаңашылдық принципі	<p>5.1 Фылыми нәтижелер мен қагидаттар жаңа болып табыла ма?</p> <p>1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)</p> <p>5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа болып табыла ма?</p> <p>1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)</p> <p>5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?</p> <p>1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)</p>	<p>Фылыми нәтижелер мен қагидаттар толығымен жаңа болып табылады. Зерттеуші нәтижелерге толық жеткен. Оны зерттеушінің көрсеткен төмендегі нәтижелерінен көре аламыз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - тарихи дыбыс сәйкестіктері мен сөйлеу онтогенезі салыстырыла зерттелген. Филогенез қысқаша түрде онтогенезде қайталанатыны тарихи дыбыс сәйкестіктері және бала тіліндегі дыбыс субSTITУТТАРЫ арқылы анықталған; - шеңбер ішінде нұктесі бар таңбаны оқу үлгісін пайдалану арқылы қазақ тіліндегі әліпби дыбыстарға метафизикалық мәнде сипаттама беріліп, жіктеу жасалған; - қазақстандық лингвистика ғылымында алғаш рет <i>буба/кики</i> <i>эффектісіне</i> негізделген эксперименттер жүргізілген; - Сводеш тізіміндегі бинарлы ұғымдардың (ерлік (аталық)-әйелдік (аналық); ұлken-кіші, жалғыз-көп; баран (кара)-қылаң(ак)) дифференциациялануындағы дыбыс символзимінің рөлі көрсетілген; - қазақ тіліндегі кейбір базистік лексиканың (сөздің) формасы мен мағынасы арасындағы байланыстың табиғилығы айқындалып, дәстүрлі лингвистикадағы ‘тілдік таңба уәжіз’ қагидастын қайта қарастыру керек екені айтылған. <p>Диссертацияның қорытындылары толығымен жаңа болып табылады. Себебі зерттеуші жұмыстың мақсатына жетуде, міндеттерді шешуде өзіндік жаңа қорытындылар жасаған. Әсіресе дыбыстардың сәйкестігі мен даму жолын беруде тың қорытындылар жасайды.</p> <p>Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері толығымен жаңа әрі негізді. Себебі докторант түркі</p>

			тіл біліміндегі кейбір мәселелерге ғылыми талдау жасап, сауалнама жүргізеді. Сондықтан зерттеуші сауалнама жүргізе отырып, тілдік материалдарға талдау жасайды әрі кейбір теориялық мәселелерді түсіндіруде қолданады.
6	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық қорытындылар ғылыми тұрғыдан қараганда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research және өнертану және гуманитарлық бағыттары бойынша)	<p>Барлық қорытынды ғылыми тұрғыдан қараганда ауқымды дәлелдемелерде негізделген.</p> <p>Жұмыста тарихи дыбыс сәйкестіктері мен сойлеу онтогенезі салыстырыла зерттеліп, нәтижесі ғылыми тұрғыдан негізделген; Филогенез қысқаша түрде онтогенезде қайталанатыны тарихи дыбыс сәйкестіктері және бала тіліндегі дыбыс субституттары арқылы анықталып, нәтижесі ғылыми тұрғыдан негізделген.</p> <p>Үшінші ғылыми нәтиже негізделген. Себебі <i>шеңбер ішінде нүктесі бар таңбаны</i> оку үлгісін пайдалану арқылы қазақ тіліндегі әліпби дыбыстарға метафизикалық мәнде сипаттама беріліп, жіктеу жасалынған.</p> <p>Төртінші ғылыми нәтиже негізделген. Себебі қазақстандық лингвистика ғылымында алғаш рет <i>буба/кики</i> <i>эффектісіне</i> негізделген эксперименттер жүргізілген.</p> <p>Бесінші ғылыми нәтиже негізделген. Себебі Сводеш тізіміндегі бинарлы ұғымдардың (ерлік (аталық)-әйелдік(аналық); ұлкен-кіші, жалғыз-көп; баран (қара)-қылаң(ак)) дифференциациялануындағы дыбыс символзимінің рөлі көрсетілген.</p> <p>Алтыншы ғылыми нәтиже негізделген. Себебі қазақ тіліндегі кейбір базистік лексиканың (сөздің) формасы мен мағынасы арасындағы байланыстың табиғилығы айқындалып, дәстүрлі лингвистикадағы ‘тілдік таңба уәжісі’ қағидасын қайта қарастыру керек екені айтылған.</p>
7	Көрғауға шығарылған негізгі қағидаттар	Әр қағидат бойынша келесі сұрақтарға жауап беру қажет: 7.1 Қағидат дәлелденді ме? 1) дәлелденді;	7.1 Диссертация бойынша ұсынылған тұжырымдар көптеген тілдік материалдар негізінде толықтай дәлелденген, зерттеушінің ұсыныстары түркі тіл біліміндегі және қазақ тіліндегі

	<p>2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді</p> <p>7.2 Тривиалды ма?</p> <p>1) ия; 2) жоқ</p> <p>7.3 Жаңа ма?</p> <p>1) ия; 2) жоқ</p> <p>7.4 Қолдану деңгейі:</p> <p>1) тар; 2) орташа; 3) кең</p> <p>7.5 Мақалада дәлелденген бе?</p> <p>1) ия; 2) жоқ</p>	<p>дыбыстардың даму жолына қатысты кейбір теориялық міндеттерді шешуге бағытталған. Зерттеу жұмыстары тек теориялық тұрғыда ғана емес, сондай-ақ, тәжірибелік тұрғыда талданып тұжырымдалған. Нәкты айтқанда балалар мен ересектерден сауалнама алынған. Нәтижесінде сауалнамага талдау жұмысы жүргізіліп, түркологияда дыбыстардың даму жолын көрсететін теориялық тұжырымдармен салыстырыла қарастырылған. Зерттеуде алынған нәтижелер қазақ тіл білімінің одан әрі дамуына ықпал ететін болады.</p> <p>7.2 Қорғауға ұсынылып отырған негізгі қағидаттар тривиалды болып табылмайды. Себебі зерттеу жаңа деңгейде қарастырылған жұмыс болып табылады.</p> <p>7.3 Қорғауға ұсынылып отырған негізгі қағидаттар жаңа. Себебі зерттеуші тіл дыбыстарының дамуы мен бала тіліндегі дыбыстардың дамуы арасында жақындық барын дәйектейді. Филогенездегі дыбыстардың сәйкестігі онтогенезде қайталанатынын көптеген тілдік деректер арқылы дәлелдейді. Түркі тіліндегі дауыстылар жүйесі біртіндеп дамығанын және Н.А.Басқаков болжамы шындыққа жанасатын дәйектейді. Бала тіліндегі фактілерге сүйене отырып, ататілде ең алғашқы мағына ажыратушы жұп – ашық а мен қысаң и (ій) болған деп болжайды;</p> <ul style="list-style-type: none"> - зерттеуші <i>шеңбер ішінде нұктесі бар таңбаны</i> оку үлгісін пайдалану арқылы қазақ тіліндегі әліпби дыбыстарға метафизикалық мәнде сипаттама беріп, жіктеу жасайды. - зерттеуші <i>буба/кики</i> эффектісіне негізделген эксперименттер жүргізді және ауқымды деректер базасы материалдары, түркі тілдеріндегі тілдік деректер арқылы кейбір ұғымдардың (туыстық, мөлшерлік, көлемдік, түстік) қалыптасуындағы, саралануындағы дыбыс символизмінің рөлін көрсетеді. <p>7.4 Зерттеу жұмысының қолдану деңгейі кең. Себебі зерттеудің нәтижелері қазақ тілі дыбыстарының даму тарихына, дыбыстардың жіктелуіне, дыбыс символизміне қатысты жаңа зерттеулер жүргізуге тұрткі бола алады. Диссертациялық</p>
--	--	---

		<p>жұмыстағы әдістерді фонетика, сөйлеу онтогенезі, лексикология, фоносемантикаға қатысты теориялық мәселелерді шешуде қолдануға болады.</p> <p>7.5 Зерттеу жұмысының нәтижелері мен қорытындылары бойынша отандық және шетелдік басылымдарда, халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда 9 мақала жарық көрген. Оның ішінде Скопус халықаралық мәліметтер базасындағы журналда – 2, ҚР БФБ Білім және ғылым саласындағы Бақылау комитеті бекіткен тізімдегі журналдарда – 3, халықаралық конференция жинақтарында – 4 мақала (шетелдік – 2, отандық – 2) жарияланған.</p>
8	Дәйектілік принципі Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	<p>8.1 Әдістеменің таңдауы - негізделген немесе әдіснама нақты жазылған</p> <p>1) ия; 2) жоқ</p> <p>8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:</p> <p>1) ия; 2) жоқ</p> <p>8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген. Себебі зерттеуде эксперимент жұмыстары жүргізілген. Экспериментке 3-5 жас аралығындағы балалар, 17-21 жастағы студенттер қатысқан. Сонымен қатар, мифолог С.Қондыбай ұсынған ‘абақ’ таңбаның немесе <i>шеңбер ішінде нұктесі бар таңбаның</i> мифтік-лингвистикалық оқылу үлгісі басшылыққа алынған.</p>

		педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді): 1) ия; 2) жоқ	
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған	8.4 Жұмыста келтірілген тұжырымдарға, дәйектерге, теориялық мәліметтерге сілтеме жасалған. Сілтемелер нақты әрі танымал ғылыми әдебиеттерден келтірілген. 8.5 Пайдаланған әдебиеттер тізімі жеткілікті. Нақты айтқанда, жұмыста 229 ғылыми әдебиеттер қолданылған. Әдебиеттер тізімі отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеу жұмыстарынан, еңбектерінен тұрады.
9	Практикалық құндылық принципі	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы бар: 1) ия; 2) жоқ 9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары: 1) ия; 2) жоқ 9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа болып табылады? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы бар. Себебі - түркі тілдеріндегі дыбыстардың даму жолы мен бала тіліндегі дыбыстардың даму жолы арасында көптеген ұқсастық кездесетіндігі, бала тіліндегі дыбыстардың даму жолына қарал, филогенездегі дыбыстардың қалай дамығаны анықталған; - алғашқы дыбыс/сөз – баланың інгесі (нә) деп тұжырым жасалып, оның дыбыстардың қалыптасуында маңызды екені талданған; - шеңбер ішінде нүктесі бар таңбаны пайдалана отырып, қазақ дүниетанымы түрғысынан дыбыстар жаңаша жіктеліп берілген. Дыбыстарды жіктеуде Қ.Сартқожаұлының зерттеуін талдай отырып, жаңаша жіктеудің ерекшелігін сипаттаған; - буба/кики эффектісіне негізделген эксперименттер негізінде балалардың, ересектердің ассоциациялары анықталып, нәтижелері тілдік материалдармен салыстырылған; - Сводеш тізіміндегі қарапайым бинарлы ұғымдардың саралануындағы дыбыс символизмінің маңызы көрсетілген. 9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары. Себебі

			<p>диссертацияның негізгі тұжырымдары «Түркі тілдерінің салыстырмалы грамматикасы», «Түркологияға кіріспе» курстарын оқытуда, «Филология» және «Лингвистика» мамандықтары бойынша оқытын Республиканың жоғары оқу орындарының студенттеріне, сондай-ақ ғылыми зерттеулер мен ғылыми құралдарды дайындау кезінде де қолдануға болады.</p> <p>9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа болып табылады. Себебі автор зерттеу жұмысындағы нәтижелерді, деректерді жоғары оқу орындарында фонетика, лексикология, тіл біліміне кіріспе, тіл тарихы, тіл ғылымының жаңа бағыттары бойынша лекция, семинар сабактарында, сонымен қатар филология факультеттерінің студенттері мен магистранттарына арналған оқу-әдістемелік құралдарды әзірлеуде пайдалануға болатынын атап көрсетеді.</p>
10	Жазу және ресімдеу сапасы	<p>Академиялық жазу сапасы:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) жоғары; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен. 	<p>Академиялық жазу сапасы қалыптасқан. Себебі зерттеу жұмысы мәтін құрылымы мен оның рәсімделу талабына сәйкес орындалған. Зерттеуші өз тұжырымдарын дәйектеуде тақырыпқа қатысты пікірлер мен анықтамалар келтіреді. Жұмыс ғылыми стильде жазылған. Сонымен қатар жұмыстың соңында пайдаланған әдебиеттер тізімі берілген.</p>

6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған Хасенов Болат Рашидовичтің «Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы теориялық және практикалық болатынын байқауга болады.

Хасенов Болат Рашидовичтің «Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты» тақырыбындағы диссертациялық жұмысын жақсы бағалай отырып, төмендегі ұсыныстар мен сұрақтар қойылады.

1) 17- бетте бала тіліндегі дыбыстар қарастырылады. Ал мысал ретінде *бада* (волосы, вода: Асылай); *бат'и* (волосы), *д'ин* (жив) сияқты орыс сөздері алынған. Мұндай мысалдар түркі тіл біліміндегі соның ішінде қазақ тіліндегі дыбыстардың даму жолын көрсетуде қаншалықты дәйек бола алады?

2) Түркі тілдеріндегі дыбыстардың даму жолы мен бала тіліндегі дыбыстардың даму жолы арасында көптеген ұқсастық кездеседі деген тұжырым жасалады, алайда жұмыста негізінен орыс ғалымдарының зерттеулері келтірілген. Нәкты айтқанда, А.Н.Гвоздевтің ұлына жасаған тәжірибесі негізге алынады. Түркі тілдерінің (қазақ) дыбыстарының жасалу, айтылу, естілу ерекшеліктерін ескеретін болсақ, А.Н.Гвоздевтің орыс дыбыстарына жасаған тәжірибесі қаншалықты дәйекті болып табылады? (24-бет)

3) 11- бет. Аллофондардың дыбысқа айналу (фонематизация) уақытына қарай дауыссыздар топтастырылды деп берілген, алайда аллофон фонемага айналады. Ал дыбысқа айналады деген қолданыс қате. Сондықтан аллофондардың фонемага айналауы немесе фонологиялануы деп берілуі керек.

4) 48-бет. Прототілде ашық, жуан **а** мен қысан, жінішке, қысан **и** дыбысы алғашқы оппозициялық дауыстылар болған деп жорамалдауға болады деген тұжырым жасалады. Осы пікірдегі **и** дыбысының мазмұны қандай?

5) Жұмыста **ң** және **ің** атаулары сөздерді қалыптастыруши негіз ретінде қарастырылған, осы **ң** және **ің** атауларының өзара ерекшелігі бар ма?

6) 90-бетте қазақ тілі дыбыстарының саусакқа орналасу тәртібінің, ретінің ғылыми негізі бар ма? Саусақтарда дыбыстардың орналасуы қандай мазмұнға ие?

Жоғарыда аталған ескеrtluler мен ұсыныстар ізденушінің диссертациялық жұмысының мазмұнын, сапасын және құндылығын төмендетпейді. Хасенов Болат Рашидовичтің «Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты» тақырыбындағы диссертациясы толық аяқталған, өзекті және барлық талапқа сәйкес орындалған жұмыс болып табылады.

Хасенов Болат Рашидович «Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы үшін 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға әбден лайық деп санаймын және Комитетке Хасенов Болат Рашидовичке философия докторы (PhD) дәрежесін беруді ұсынады.

Ресми рецензент:

Жұмабаева Ж.Т.
ғылыми қызметкері, филол.ғ.к

